

УДК 344:343.25

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2026.02.2.58>

САМОВІЛЬНЕ ЗАЛИШЕННЯ СЛУЖБИ ЯК ФОРМА УХИЛЕННЯ ВІД ОBOB'ЯЗКУ ЗАХИСТУ КРАЇНИ В УМОВАХ ТРИВАЮЧОЇ ВІЙНИ: ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ

Коба М.М.,

доктор філософії в галузі права, доцент,
доцент кафедри правового забезпечення та правоохоронної діяльності,
Київський інститут Національної гвардії України
ORCID: 0000-0001-9407-2838

Коба М.М. Самовільне залишення служби як форма ухилення від обов'язку захисту країни в умовах триваючої війни: організаційно-правові аспекти.

У статті здійснюється комплексний аналіз самовільного залишення служби (СЗЧ) у Силах оборони України як масове ухилення від захисту держави. Акцент на організаційно-правовій природі, мотивації та дисфункціях, що перетворюють порушення на системну загрозу боєздатності.

Обґрунтовується, що повномасштабна агресія проти України, масштаб мобілізації та інтенсивність бойових дій роблять СЗЧ масовим ухиленням від участі в обороні.

У роботі показано, що чинна модель правового регулювання та організації служби у Силах оборони України неадаптована до затяжної війни, що спричиняє дисфункції: тривале перебування на передовій без ротаций, слабе морально-психологічне забезпечення, нерівномірне навантаження, сімейні та медичні кризи, дефіцит повернення після СЗЧ.

Наукову основу становить авторське опитування військовослужбовців на Донецькому напрямку (2025–2026 рр.), що виявило амбівалентність мотивації СЗЧ: провокативні чинники (виснаження, ротатії, конфлікти, сім'я/здоров'я) проти стримувальних (честь, солідарність, покарання, сім'я).

Показано, що законодавчі зміни 2024–2025 рр. створюють «вікно можливостей» для добровільного повернення після СЗЧ, але не вирішують системну профілактику причин. Поєднання жорстких санкцій із пом'якшенням для першого СЗЧ формує мотиваційний фон, що потребує чітких організаційно-правових правил.

У роботі наголошується, що самовільне залишення служби в умовах триваючої війни не може розглядатися виключно як індивідуальна девіація чи прояв особистої недисциплінованості. На основі емпіричних даних, а також узагальнення висновків інших дослідників обґрунтовується теза про СЗЧ як системну реакцію частини особового складу на сукупність управлінських, організаційних і соціально-психологічних факторів.

Результати дослідження можуть бути використані при оновленні нормативних актів, розробленні внутрішніх стандартів організації служби, програм підготовки командирів, а також при формуванні цілісної політики запобігання СЗЧ як загрози обороноздатності та як інструменту масового ухилення від виконання конституційного обов'язку захисту держави.

Ключові слова: самовільне залишення служби (СЗЧ), Сили оборони України, ухилення від обов'язку захисту держави, воєнний стан, кримінальна відповідальність, ротатії, добровільне повернення, морально-психологічне забезпечення.

Koba M.M. Unauthorized absence from service as a form of evasion of the duty to defend the country amid ongoing war: organizational-legal aspects.

The article provides a comprehensive analysis of unauthorized absence from military service (UA) within the Defense Forces of Ukraine as a form of mass evasion from the duty of national defense. The focus is placed on the organizational and legal nature, motivations, and dysfunctions that transform this violation into a systemic threat to combat capability.

It is argued that the full-scale aggression against Ukraine, the scope of mobilization, and the intensity of combat operations have turned unauthorized absence into a widespread form of evading participation in the country's defense.

The study demonstrates that the current model of legal regulation and organization of service in the Defense Forces of Ukraine is not adapted to a protracted war, causing multiple dysfunctions: prolonged stay at the frontline without rotations, weak moral and psychological support, uneven workload distribution, family and medical crises, and a low rate of return after unauthorized absence.

The scientific basis of the work is an original survey of servicemembers in the Donetsk operational area (2025–2026), which revealed the ambivalence of motivations behind unauthorized absence: provocative factors (exhaustion, lack of rotations, interpersonal conflicts, family or health issues) versus restraining ones (honor, solidarity, punishment, family).

It is shown that legislative changes in 2024–2025 have created a “window of opportunity” for voluntary return after unauthorized absence, yet they fail to address the systemic prevention of its causes. The combination of strict sanctions and mitigated responsibility for first-time offenders creates a motivational environment that requires clear organizational and legal regulation.

The study emphasizes that unauthorized absence during an ongoing war cannot be viewed solely as an individual deviation or a manifestation of personal indiscipline. Based on empirical data and analysis of other researchers’ findings, the article substantiates the thesis that unauthorized absence represents a systemic reaction of part of the personnel to a combination of managerial, organizational, and socio-psychological factors.

The results can be used to update regulatory acts, develop internal service organization standards, design commander training programs, and shape a comprehensive policy for preventing unauthorized absence—both as a threat to defense capability and as a mechanism of mass evasion from the constitutional duty to defend the state

Key words: unauthorized absence from service (UAS), Ukrainian Defense Forces, evasion of the duty to defend the state, martial law, criminal liability, rotations, voluntary return, moral-psychological support.

Постановка проблеми. Повномасштабна збройна агресія проти України призвела до беспрецедентного зростання кількості кримінальних проваджень за фактами самовільного залишення військової служби (далі – СЗЧ) та дезертирства, що в інформаційному та політичному дискурсі дедалі частіше розглядається як форма масового ухилення від участі в обороні держави. Йдеться не лише про одиничні прояви девіантної поведінки, а про структурну проблему Сил оборони України, яка впливає на укомплектованість підрозділів, стійкість оборони на критичних напрямках, рівень військової дисципліни та довіри в середині військових колективів. Масовість відкритих проваджень, у тому числі щодо осіб, які вперше самовільно залишили місце служби в районах ведення бойових дій, порушує питання про межі й баланс між кримінально-правовим реагуванням і превентивними, організаційно-правовими механізмами профілактики.

Проблема ускладнюється тим, що чинна модель правового регулювання та організації служби в Силах оборони України створювалася в умовах значно меншої інтенсивності бойових дій, іншого масштабу мобілізації й коротших строків безперервного перебування на передовій. Внаслідок цього спостерігається низка системних дисфункцій: тривале перебування особового складу на лінії бойового зіткнення без передбачуваних ротацій, фрагментарність механізмів медико-психологічної підтримки, нерівномірність розподілу бойового навантаження між підрозділами, дефіцит прозорих процедур добровільного повернення військовослужбовців, які вже вчинили СЗЧ, до лав Сил оборони України. У цьому контексті навіть посилення кримінальної відповідальності (включно з останніми змінами до законодавства) не гарантує зниження рівня СЗЧ, оскільки значна частина причин має організаційний, управлінський та мотиваційний характер.

Додаткової гостроти проблемі надають результати авторського опитування військовослужбовців Сил оборони України, які виконують бойові завдання на Донецькому напрямку (закрита анкета, n=806, проведено у 2025–2026 рр.). Опитування серед представників різних категорій (офіцери – 27%, сержанти – 38%, солдати – 35%) демонструє амбівалентність мотивації військовослужбовців [вперше представлено в цій роботі]. З одного боку, 68% респондентів зазначають провокативні чинники СЗЧ:

- виснаження від тривалих бойових навантажень – 42%;
- несправедливий розподіл ротацій – 31%;
- конфлікти з командуванням – 19%;
- відмови у відпустках за сімейними обставинами – 15%;
- дефіцит належного медичного забезпечення – 12%.

З іншого боку, 82% респондентів називають потужні стримувальні чинники:

- небажання підставити побратимів та підрозділ – 58%;
- честь і гідність військовослужбовця – 49%;
- страх кримінальної відповідальності – 37%;
- підтримка сім'ї – 28%;
- віра в Перемогу – 22%.

Результати показують конфлікт лояльності: 68% відчувають тиск організаційних проблем, але 82% стримуються моральними принципами. Більшість опитуваних (82%) тримається завдяки честі

та обов'язку, однак постійний тиск може призвести до послаблення моральних стримувань – головної причини масового СЗЧ.

Вважаємо, що для профілактики потрібна двошарова стратегія: усунення тиску (справедливі ротації, медичне забезпечення) та морально-психологічна підтримка (бесіди, підтримка, нагадування про честь). Такий підхід перетворить коливання мотивації на стійку дисципліну, роблячи СЗЧ непривабливим «виходом» із складної ситуації.

Це свідчить про те, що потенціал внутрішньої мотивації особового складу значною мірою залежить від якості організації служби, справедливості управлінських рішень та ефективності комунікації зі сторони командування, а отже, профілактика СЗЧ не може зводитися до «посилення покарання», а повинна базуватися на цілісній організаційно-правовій моделі.

Таким чином, наукова проблема полягає не лише у фіксації масштабів СЗЧ, а насамперед у розробленні такої організаційно-правової моделі функціонування Сил оборони України, яка мінімізуватиме саму можливість сприйняття СЗЧ як «раціональної» форми виходу з кризової ситуації для військовослужбовця. Це, зокрема, зумовлює необхідність:

- уточнення понятійно-категоріального апарату (співвідношення «самовільного залишення служби», «дезертирства», «ухилення від військового обов'язку», «тимчасового вибуття» тощо) в законодавстві та відомчих актах;

- виявлення й класифікації організаційних «точок ризику» (режим ротацій, порядок надання відпусток, механізми реагування на сімейні та медичні кризи).

Метою дослідження є з'ясування організаційно-правових аспектів самовільного залишення служби як форми ухилення від обов'язку захисту України в умовах війни та запропонувати превентивні заходи на основі емпіричних даних.

Стан опрацювання проблематики. Проблематика військової злочинності, зокрема посягань на встановлений порядок несення служби (виконання бойових завдань), традиційно перебуває в центрі уваги українських учених, які досліджують її у кримінально-правовому та кримінологічному аспектах. У межах більшості робіт самовільне залишення служби розглядається переважно як різновид військового злочину, а не як окрема, масова форма ухилення від обов'язку захисту держави, що потребує спеціального організаційно-правового аналізу.

А. Гавловська у своїх працях доповнює цей підхід кримінологічним аналізом, висвітлюючи зв'язок СЗЧ із тривалими бойовими навантаженнями, дефіцитом ротацій, конфліктами з командуванням, несправедливим розподілом ризиків і заохочень та пропонуючи загальні напрями профілактики [1]. Водночас у зазначених роботах профілактика СЗЧ переважно описується через призму «боротьби зі злочинністю» та вдосконалення кримінальної відповідальності, тоді як питання організаційної побудови служби, режиму ротацій, відпусток, процедур добровільного повернення та їх ролі у зменшенні СЗЧ як форми ухилення від захисту держави висвітлено лише фрагментарно.

Т.Б. Ніколаєнко, аналізуючи військову дисципліну й військовий правопорядок під час воєнного стану, розглядає СЗЧ як один із основних індикаторів кризових явищ у системі управління, наголошуючи, що законодавче посилення відповідальності не дасть стійкого ефекту без належної організації служби та морально-психологічного забезпечення [2].

О.П. Рябчинська та співавтори зосереджують увагу на взаємодії правоохоронних органів у протидії самовільному залишенню військової частини або місця служби, аналізуючи нормативно визначені форми співпраці Військової служби правопорядку у Збройних Силах України (далі – ВСП), Державного бюро розслідувань (далі – ДБР) і спеціалізованих прокуратур у сфері оборони. Дослідники акцентують роль координації та потребу превентивних механізмів на рівні командування [3].

У колективній монографії під редакцією В.М. Стратонова СЗЧ розглядається в ширшому контексті військових кримінальних правопорушень та викликів військовій юстиції з комплексним підходом (кримінально-правові + організаційні заходи), де підкреслюється тенденція зростання питомої ваги ухилення від обов'язку захисту держави [4].

Повністю поділяємо думку С.О. Висоцького на управлінські рішення – справедливий розподіл ротацій і навантажень через індивідуальну профілактику командирів [5]. Такий підхід не лише усуває ключові мотиви СЗЧ (67,4% випадків), але й створює корпоративну культуру відповідальності, де ухилення стає ірраціональним вибором. Наукова новизна полягає у визнанні СЗЧ не індивідуальною девіацією, а системною реакцією на управлінські дисбаланси, що вимагає пріоритету превентивних ротацій над репресивними санкціями

Окремі дослідження, присвячені законодавчим і урядовим новаціям 2024–2025 рр. щодо добровільного повернення військовослужбовців із СЗЧ та пом'якшення відповідальності за перше таке діяння, зосереджуються на аналізі відповідних алгоритмів та повноважень ДБР і командування. Втім, їх розгляд як елементів ширшої організаційно-правової стратегії зниження СЗЧ і мінімізації ухилення від обов'язку захисту держави поки що лишається поза системною увагою.

Комплексне впровадження управлінських рішень, морально-психологічного забезпечення, роботи з сім'ями (комунікація, допомога) та правового інформування (роз'яснення ст. 407 КК України, алгоритми повернення) формує єдину політику профілактики СЗЧ у Силах оборони України як форми ухилення від обов'язку захисту держави.

Отже, попри наявність вагомих напрацювань щодо складу СЗЧ, особи правопорушника та загальних заходів запобігання, у науковій літературі все ще бракує комплексного дослідження СЗЧ саме як масової форми ухилення від обов'язку захисту держави та аналізу організаційно-правових механізмів, здатних мінімізувати привабливість такого «виходу» для військовослужбовця.

Виклад основного матеріалу. У законодавстві України самовільне залишення служби, передбачене ч. 5 ст. 407 КК України [6], охоплює діяння військовослужбовця, який самовільно залишив військову частину чи місце служби на строк понад три доби без поважних причин під час воєнного стану або в бойовій обстановці, тим самим порушуючи закріплений у ст. 65 Конституції України обов'язок захисту Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності держави [7]. Обов'язок захисту держави у цьому контексті означає не лише формальний статус військовослужбовця, а й реальний, безперервний обов'язок брати участь у виконанні бойових (спеціальних) завдань, перебувати в районі ведення бойових дій або на визначеній ділянці лінії бойового зіткнення, підтримуючи боєздатність підрозділу.

Масштабність проблеми підкреслює заява новопризначеного Міністра оборони України М. Федорова від 13 січня 2026 р., який повідомив, що близько 200 тисяч військовослужбовців перебувають у статусі самовільного залишення частини [8]. Це перетворює СЗЧ з індивідуального правопорушення на масову форму ухилення від обов'язку захисту держави, коли одностороннє вибуття військовослужбовця послаблює колективну оборону та перекладає навантаження на лояльних побратимів.

На відміну від дезертирства (ст. 408 КК України), що характеризується стійким наміром повністю уникнути служби, СЗЧ часто набуває вигляду «тимчасового вибуття» з району бойових дій. Проте навіть таке тимчасове виведення з бойового порядку створює критичний дисбаланс сил підрозділу, знижуючи його здатність виконувати поставлені завдання.

Відомчі акти, зокрема роз'яснення органів військового управління та військової юстиції, відмежовують СЗЧ від адміністративних порушень встановленого порядку несення служби (ст. 172-11 КУпАП), але відсутність чітких, законодавчо закріплених критеріїв мотивації та оцінки конкретних життєвих ситуацій (сімейна криза, стан здоров'я, наслідки тривалого перебування в районі ведення бойових дій) призводить до плутанини в правозастосуванні. Це, у свою чергу, ускладнює розмежування випадків, коли СЗЧ є однозначним ухиленням від обов'язку захисту держави, і ситуацій, що потребують поєднання юридичної відповідальності з організаційно-правовими та соціальними заходами реагування.

Дослідження С. О. Висоцького демонструє еволюцію поняття СЗЧ під час воєнного стану: від індивідуального злочину до масової форми ухилення від обов'язку захисту держави, де суб'єктом є військовослужбовець, чие вибуття загрожує укомплектованості підрозділів на лінії бойового зіткнення [5].

Т.Б. Ніколаєнко доповнює це кореляцією з порушеннями військового правопорядку, наголошуючи, що СЗЧ є індикатором системних проблем організації служби, на відміну від дезертирства як свідомої відмови від обов'язку [2]. А. Гавловська акцентує на кримінологічному портреті: СЗЧ часто мотивоване виснаженням чи сімейними кризами, що робить його перехідною формою до повного ухилення [1].

Практично це підтверджується результатами авторського анкетного опитування, де 58% назвали «небажання підставити побратимів» головним стримуючим чинником, 37% – «страх кримінальної відповідальності», тоді як 42% вказали на «виснаження» та 15% – на «сімейні проблеми» як провокативні фактори. Як приклад, у грудні 2024 р. на Донецькому напрямку (Покровський район) понад 350 військовослужбовців повернулися добровільно після першого СЗЧ, що дозволило підрозділам утримати позиції попри хвилю самовільних залишень у сусідніх частинах через затримки ротаций та проблеми з морально-психологічним забезпеченням – факт зафіксовано Громадським центром правосуддя та звітами ДБР [9].

Досвід правозастосування засвідчує обмеженість репресивних механізмів у протидії СЗЧ як формі ухилення від обов'язку захисту держави. Посилення кримінальної відповідальності за ч. 5 ст. 407 КК України (з 5–12 до 7–15 років позбавлення волі) не забезпечує зниження рівня таких діянь, оскільки 60–70% мотивів мають організаційний характер (тривалість ротаций, сімейні кризи), а не свідоме прагнення уникнути покарання.

Постанова Верховної Ради України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо проходження військової служби під час дії воєнного стану» № 4392-IX від 30.04.2025 р.

створює «вікно можливостей» для добровільного повернення після першого СЗЧ без кримінальної відповідальності (до 30 серпня 2025 р.) [10]. Проте без системних організаційних змін – чіткого режиму ротацій, стандартизованих відпусток та морально-психологічної підтримки (МПЗ) – цей інструмент декриміналізації лише відтермінує накопичення масового ухилення. У підсумку СЗЧ перетворюється з епізодичного правопорушення на системне явище, що безпосередньо загрожує боєздатності Сил оборони України.

Вказаний вище випадок наочно демонструє ефективність механізмів добровільного повернення, але водночас підкреслює системні організаційні недоліки, що провокують СЗЧ як форму ухилення. Саме вони становлять ключові «точки ризику».

Вважаємо, що організаційні «точки ризику» самовільного залишення служби як форми ухилення від обов'язку захисту держави зосереджені передусім у режимі ротацій, порядку надання відпусток та механізмах реагування на сімейні проблеми та гостра необхідність медичної допомоги, і безпосередньо впливають на мотивацію особового складу Сил оборони України під час виконання бойових (спеціальних) завдань у районах ведення бойових дій.

За результатами аналізу С. О. Висоцького тривале перебування (понад 6–12 місяців) на лінії бойового зіткнення без ротацій призводить до фізичного та психологічного виснаження, позиціонує СЗЧ як єдиний вихід для 60,8% військовослужбовців з таким стажем. Дослідник у дисертації класифікує ці ризики як системні дисфункції: відсутність передбачуваних ротацій (основний фактор у 67,4% випадків СЗЧ), фрагментарний порядок відпусток за сімейними обставинами та повільне реагування на медичні кризи, що посилюють ухилення від обов'язку захисту країни [5].

Подібні організаційні дисбаланси підтверджуються практикою: за словами головнокомандувача Збройних Сил України генерал-полковника О.С. Сирського (17.01.2026), динаміка СЗЧ коливається залежно від інтенсивності бойових дій та якості ротацій, а авторське опитування фіксує виснаження (42%) та затримки ротацій (31%) як ключові провокативні чинники. Нерівномірний розподіл бойового навантаження створює сприйняття несправедливості, коли тривале перебування на передовій без перепочинку перетворює СЗЧ на раціональний спосіб уникнення фізичного та психологічного виснаження, посилюючи конфлікти з командуванням [11].

Емпіричні дані С.О. Висоцького [5, с.188] підтверджують, що серед респондентів з 7–10 місяцями на передовій 60,8% вказали затримки ротацій як ключовий ризик СЗЧ. Дослідник зазначає, що відсутність чіткого режиму ротацій (67,4% випадків СЗЧ) перетворює самовільне залишення на раціональний вибір для виснаженого військовослужбовця: 9-місячне перебування на лінії бойового зіткнення без перепочинку призводить до деградації морально-психологічного стану, роблячи тимчасове вибуття сприйнятним способом самозбереження у «безвиході».

Це не просто індивідуальна девіація, а системна реакція на управлінські недоліки, коли солідарність з побратимами (92,6% як стримуючий фактор за Висоцьким [5, с.188]) конфліктує з інстинктом виживання. Наслідок – послаблення боєздатності підрозділу, перекидання резервів та зростання навантаження на лояльних, що посилює ланцюгову реакцію ухилення від обов'язку захисту держави.

Узагальнюючи викладене, слід констатувати, що самовільне залишення служби в умовах тривалої війни виступає не лише формально-юридичним порушенням установленого порядку військової служби, а й однією з масових форм ухилення від конституційного обов'язку захисту держави, яка безпосередньо впливає на боєздатність підрозділів, рівень військової дисципліни та стійкість Сил оборони України.

Виявлені у ході дослідження організаційні «точки ризику» формують комплексну проблемну зону, що потребує подальшого теоретико-прикладного опрацювання. До них належать тривалий безперервний строк перебування у районі ведення бойових дій, дефіцит прозорих і передбачуваних ротацій, нерегламентованість реагування на сімейні кризи та медичні потреби військовослужбовців.

Додатковий ризик становлять суперечності між нормативним регулюванням і практикою застосування кримінальної відповідальності за ст. 407 КК України. Зокрема, йдеться про :

- неузгодженість між посиленням санкцій ч. 5 ст. 407 ККУ (СЗЧ в умовах воєнного стану – 5–10 років позбавлення волі) Законом України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України та інших законодавчих актів України щодо вдосконалення механізмів протидії злочинам проти основ національної безпеки, непересічних злочинам та злочинам, вчиненим в умовах воєнного стану» №3233-IX від 13.07.2023 р. та процедурою декриміналізації першого короткострокового СЗЧ, передбаченого Постановою ВРУ «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо проходження військової служби під час дії воєнного стану» №4392-IX від 30.04. 2025 р. [6; 12; 10];
- відсутність організаційних передумов для зниження мотивів СЗЧ (прозорі ротації, морально-психологічне забезпечення).

Вважаємо, що подальші дослідження мають здійснюватися у міждисциплінарному форматі – на перетині кримінально-правової, кримінологічної, військово-адміністративної та соціально-психологічної науки – з урахуванням людиноцентристського підходу, стандартів прав людини та практики функціонування збройних сил держав – членів НАТО.

Перспективним напрямом бачимо розроблення науково обґрунтованих моделей нормативного, організаційного та морально-психологічного забезпечення виконання обов'язку захисту держави, які б мінімізували ризики вчинення СЗЧ як форми ухилення. Окремим завданням у межах цього напрямку є дослідження професійно-правової культури командирів і військовослужбовців як корпоративної спільноти, на яку покладено виконання специфічних завдань у механізмі держави, а також пошук оптимального балансу між вимогами військової необхідності та гарантіями прав людини.

Висновки. У ході дослідження обґрунтовано, що самовільне залишення військової частини або місця служби в умовах воєнного стану набуло ознак масової форми ухилення від виконання конституційного обов'язку захисту держави, а не лише окремого різновиду військового злочину. Сплеск СЗЧ, зміна соціально-демографічного профілю правопорушників та їх вплив на укомплектованість бойових підрозділів свідчать про обмеженість суто карального підходу й потребу в комплексній організаційно-правовій стратегії реагування.

Показано, що існуючі наукові підходи зосереджуються переважно на кримінально-правовому аналізі складу правопорушення та особи винного, тоді як питання організації служби, ротаций, відпусток, морально-психологічного забезпечення, роботи з сім'ями та реалізації механізмів добровільного повернення досліджено фрагментарно. Запропоновано розглядати ці елементи як взаємопов'язану систему профілактики СЗЧ, спрямовану на зменшення привабливості самовільного залишення служби як «виходу» з кризової ситуації для військовослужбовця.

Обґрунтовано, що ефективна протидія СЗЧ можлива лише за умови поєднання: справедливого управління службовими навантаженнями й ротациями, належного морально-психологічного забезпечення, чітко врегульованих процедур добровільного повернення та послідовної координації правоохоронних органів і командування. Такий підхід дає змогу не тільки підвищити рівень військової дисципліни й правопорядку, а й мінімізувати структурні чинники, які стимулюють ухилення від обов'язку захисту держави.

Отримані результати можуть бути використані при подальшій розробці нормативних актів у сфері проходження військової служби, вдосконаленні системних заходів профілактики правопорушень, а також у практиці командирів (начальників) під час планування ротаций, організації відпусток, проведення морально-психологічних заходів і взаємодії з правоохоронними органами. Це створює підґрунтя для формування цілісної політики запобігання СЗЧ як загрози обороноздатності та інструменту масового ухилення від виконання конституційного обов'язку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Гавловська А.О. Превенція (запобігання) самовільного залишення частини або місця служби в умовах воєнного стану в Україні. *Київський часопис права*. 2025. URL: <https://kyivchasprava.kneu.in.ua/index.php/kyivchasprava/article/view/618> (дата звернення: 25.02.2026).
2. Ніколаєнко Т.Б. Проблемні питання застосування норм кримінального законодавства щодо притягнення до відповідальності військовослужбовців у разі самовільного залишення служби. *Науковий вісник*. 2024. № 1. URL: <https://er.dduvs.edu.ua/bitstream/123456789/14441/1/30.pdf> (дата звернення: 25.02.2026).
3. Рябчинська О.П., Плутицька К.М., Рябчинський Д.А. Взаємодія правоохоронних органів у протидії самовільному залишенню військової частини або місця служби. *Науковий журнал*. 2025. № 18-2. URL: <https://app-journal.in.ua/wp-content/uploads/2025/12/18-2.pdf> (дата звернення: 25.02.2026).
4. Стратонов В.М., Стрельцов Є.Л. (ред.). Військові злочини: кримінально-правова, криміналістична та кримінологічна характеристика: колективна монографія. Херсон: Видавничий дім «Гельветика», 2015. 340 с. ISBN 978-617-7178-75-9. URL: <https://files.znu.edu.ua/files/Bibliobooks/Inshi74/0055204.pdf> (дата звернення: 25.02.2026).
5. Висоцький С.О. Кримінально-правова та кримінологічна характеристика самовільного залишення військової частини або місця служби в умовах воєнного стану в Україні: дис. ... д-ра філос. : 081. – Одеса: Одеський державний університет внутрішніх справ, 2025. 238 с. URL: <https://dspace.oduvs.edu.ua/items/61e9a1f1-5ff1-4a26-bfa6-bc1e0c83a566> (дата звернення: 25.02.2026).
6. Кримінальний кодекс України (ст. 407 «Самовільне залишення військової частини або місця служби»). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#n2549> (дата звернення: 25.02.2026).

7. Конституція України (ст. 65 «Обов'язок захисту Вітчизни»). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#n477> (дата звернення: 25.02.2026).
8. Міністерство оборони України. Михайло Федоров: близько 200 тисяч військовослужбовців перебувають у статусі СЗЧ. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/4080192-blizko-200-tisac-vijskovih-perebuvaut-u-szc-fedorov.html> (дата звернення: 25.02.2026).
9. Центр громадського моніторингу та аналітики. Понад 350 військових повернулись після СЗЧ у Донецькій і Луганській областях: як працює механізм добровільного повернення. URL: <https://dostup.org.ua/news/publications/ponad-350-viiskovykh-povernulysh-pislia-szch-u-donetskii-i-luhanskii-oblastiakh> (дата звернення: 25.02.2026).
10. Постанова Верховної Ради України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо проходження військової служби під час дії воєнного стану» № 4392-IX від 30.04.2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4392-20#Text> (дата звернення: 25.02.2026).
11. Головнокомандувач Збройних Сил України. Сирський О.С. Інтерв'ю LB.ua: динаміка СЗЧ залежить від інтенсивності бойових дій та якості ротацій. URL: https://lb.ua/society/2026/01/18/717446_golovnokomanduvach_zsu_sirskiy.html (дата звернення: 25.02.2026).
12. Закон України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України та інших законодавчих актів України щодо вдосконалення механізмів протидії злочинам проти основ національної безпеки, непересічних злочинам та злочинам, вчиненим в умовах воєнного стану» № 3233-IX від 13.07.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3233-20#Text> (дата звернення: 25.02.2026).

Дата першого надходження рукопису до видання: 27.02.2026
Дата прийняття до друку рукопису після рецензування: 20.03.2026
Дата публікації: 3.04.2026